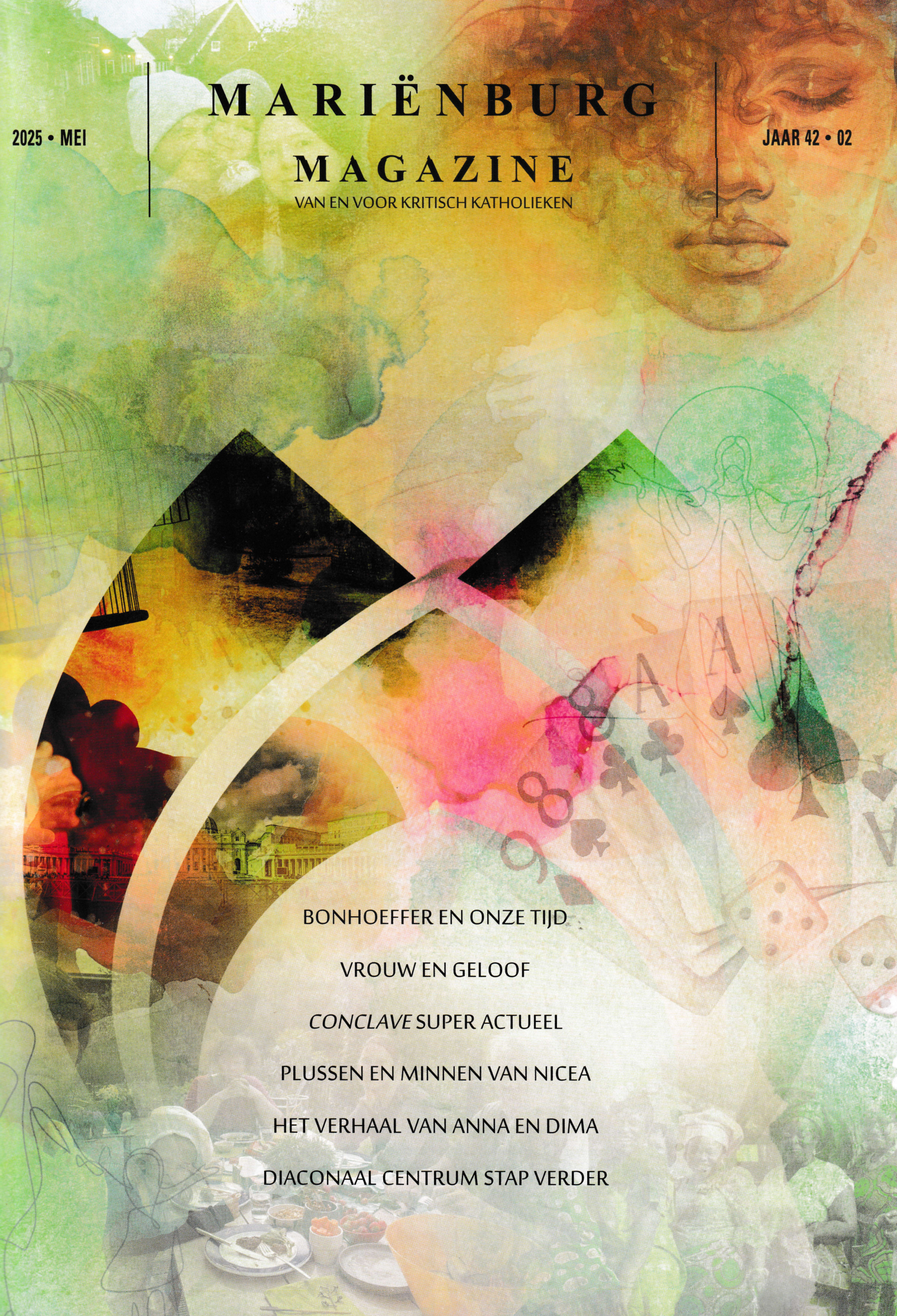
2025 • MEI

MARIËNBURG MAGAZINE

VAN EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN

JAAR 42 • 02



BONHOEFFER EN ONZE TIJD

VROUW EN GELOOF

CONCLAVE SUPER ACTUEEL

PLUSSEN EN MINNEN VAN NICEA

HET VERHAAL VAN ANNA EN DIMA

DIACONAAL CENTRUM STAP VERDER

TEKST MARGRIET GOSKER | BEELD HTTPS://NL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/GELOOFSBELIJDENIS_VAN_NICEA-CONSTANTINOPEL

Plussen en minnen *van Nicea*



Wat zijn de plussen?

De belijdenis van Nicea is 1700 jaar geleden opgesteld. Waarom vieren we dat? Volgens sommigen kunnen we best zonder zulke credo's. Iedereen gelooft voor zichzelf en zoekt bondgenoten om samen te geloven. Maar een vaste formulering? De Bijbel is inspirerend, en ook dik genoeg, dus waarom een speciale tekst, die alles nog eens samenvat? Toch blijkt er behoefte te bestaan aan een kort resumé van wat we geloven en waar we ons aan vasthouden. Het jodendom heeft het Sjema (hoor Israel, de Heer is onze God, de Heer is één [Deut. 6:4]), de islam heeft de Shahada (er is geen God dan Allah en Mohammed is zijn profeet), boeddhisten nemen 'toevlucht' tot de drie 'juwelen': Boeddha, Dharma (de leer) en Sangha (de spirituele gemeenschap). Christenen hebben zelfs drie oecumenische geloofsbelijdenissen, waarvan de Apostolische de bekendste is. Die van Athanasius is minder bekend en die van Nicea staat dit jaar in het middelpunt van de belangstelling. In 2022 bezocht ik de 'Tuin van Religies' in Karlsruhe, waar op halfronde metalen borden kernteksten van verschillende religies staan. Daar is de Shahada bij en ook het Apostolicum, maar Nicea niet.

Nicea verbindt

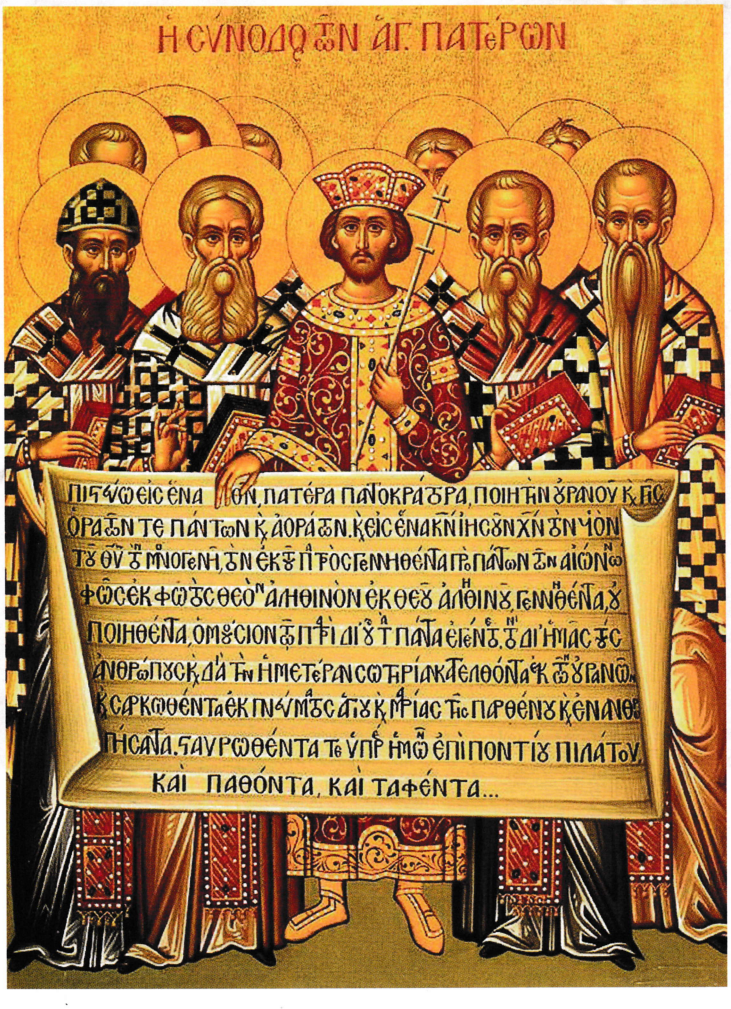
Nicea is de énige geloofsbelijdenis die alle christenen (inclusief de Oosters-orthodoxen) wereldwijd met elkaar verbindt. Dat is in oecumenisch opzicht van groot belang. Nicea is een sterk teken van eenheid en dat wordt in dit jubileumjaar benadrukt. De landelijke Raad van Kerken organiseert op 14 juni 2025 een Nicea-dag in Gouda, waar alle christenen welkom zijn. Als paus Franciscus het mag beleven hoopt hij samen met de Oecumenisch Patriarch van Constantinopel, Bartholomeus naar Nicea (nu Iznik in Turkije) te reizen, waar het concilie in 325 plaatsvond. Maar op het moment dat ik dit schrijf is hij ernstig ziek, dus of dat doorgaat?

Nicea is de énige geloofsbelijdenis die alle christenen wereldwijd met elkaar verbindt

Waarom dit Concilie?

Waarom in Nicea? Waarom niet in Rome? En waarom toen? Hoe is dat gegaan? Na Jezus' sterven en opstanding kwam er een groeiende beweging op gang. Steeds meer mensen werden christen. De leerlingen, die jarenlang met Jezus optrokken, waren gestorven. Zelf heeft Jezus niets op schrift nagelaten. Nieuwe generaties gingen hun eigen vragen stellen. Wie was Jezus nu eigenlijk? In die eerste jaren na Christus was dat een grote vraag, waarover allerlei verschillende meningen de ronde deden. Er was zoveel verwarring en strijd, dat keizer Constantijn de Grote

besloot alle bisschoppen samen te roepen om de zaak te verhelderen. Deed de paus dat niet? Nee, paus Sylvester was niet eens aanwezig. Rome was in 325 ook nog niet het hart van het christendom. Er waren naast Rome vier andere centra van christelijk geloof (Jeruzalem, Alexandrië, Antiochië, en Constantinopel). Pas sinds paus Bonifatius III (†607), werd de bisschop van Rome als het hoofd van alle kerken beschouwd.



Wie is Jezus eigenlijk?
Nicea wilde antwoord geven op spannende vragen. Was Jezus een profeet? Een goed mens? Een voorbeeld voor velen? Zeker. Maar was hij ook Gods Zoon? En wat betekende dat dan? Was hij van hetzelfde wezen als de Vader? God uit God, licht uit licht? Of was hij een gewoon mens, die men poogde te vergoddelijken? Een schijngod? Een schijnmens? Of een echt mens, gewoon als mensenkind geboren uit een Joodse moeder? Het is essentieel dat Nicea getuigt dat we in Jezus God leren kennen met een menselijk gezicht. En daarna?

Nicea heeft de kloof tussen Joden en christenen vergroot, dat komt o.a. door de 'vervangingstheologie'

De eeuwen door bleef Nicea relevant. Zo componeerde Bach de Cantate 'Herr Jesu Christ, wahr' Mensch und Gott'. In 325 was het trouwens niet meteen klaar. Het gesprek was begonnen, maar ging nog decennia door, totdat de belijdenis in 381 de huidige vorm kreeg. En daarna? Ach, het gesprek stopt nooit. En er is altijd tegenspraak. De geloofsbelijdenis van Chalcedon (451) beklonk de tweenaturenleer. Tijdens een synode van Toledo in Spanje in 589 werd Nicea uitgebreid met het Filioque. De Geest ging uit van de Vader 'en van de Zoon'. Dit werd een twistpunt tussen de Westerse en de Oosterse kerken. Toen paus Benedictus VIII in 1014, na veel heen-en-weergepraat en diverse weigeringen van zijn voorgangers (zoals paus Leo III in 809) het Filioque ook officieel aan de oorspronkelijk tekst toevoegde, werd het een breekpunt, dat leidde tot het grote schisma in 1054. Dat oplossen is onze oecumenische opdracht. Daartoe zijn ook al verschillende goedbedoelde pogingen gedaan. Maar de theologische reflectie daarop moet nog beginnen. Zelf lees ik in kerkdiensten de tekst altijd al op voorhand in de oorspronkelijke vorm.

Anti-Judaïsme rond Nicea?
Maar nu de minpunten. Het Concilie werd o.a. samengeroepen in verband met de paasdatum. Sommige christenen hielden de 14e Nisan (van het Joodse Pascha) aan, anderen vierden Pasen op zondag, de dag van de verrijzenis. Nee, ik moet het Bijbelser zeggen: op 'de eerste dag van de week'. De zondag (genoemd naar Sol, de heidense zonnegod) werd pas in 321 door Constantijn als rustdag ingesteld. Toen ik uitzocht hoe het nu precies zat met die paasdatum, stootte ik op een tekst die

voor een gemeenschappelijke datum pleit. Het zou 'onwaardig' zijn Pasen op Pèsach te vieren, want de Joden hadden zwaar gezondigd en waren getroffen door 'blindheid van ziel'. Christenen moesten met die verfoeilijke Joden niets te maken hebben. Ik schrok van dit anti-Joods geluid, dat ik vond bij Eusebius van Caesarea, een belangrijk kerkhistoricus en prominent concilievader. De gewraakte tekst bleek uit een brief van Constantijn aan alle kerken te komen, die Eusebius kritiekloos in zijn *Vita Constantini* opnam. Ik wist van het bestaan van anti-Joods gedachtegoed, ook al in die tijd, en vroeg me af of Nicea de breuk tussen Joden en christenen heeft vergroot? Het antwoord daarop moet ja zijn. Was het besluit om de christelijke paasdatum los te maken van het Joodse Pascha ingegeven door anti-Judaïsme? Dat is niet zomaar te zeggen. Het Concilie heeft er zó niet over gesproken, maar het anti-Judaïsme zong wel rond. Heeft het een doorslaggevende rol gespeeld? Dat denk ik niet. Het Concilie koos vooral uit zorg om de eenheid van de kerk voor een gemeenschappelijke paasdatum.

Nicea bron voor antisemitisme?

Anti-Judaïsme is wat anders dan antisemitisme. Dat laatste is de moderne politieke racistische nazi-afkeer van alles wat Joods is. Dat is niet hetzelfde als de vroegchristelijke houding tegenover de Joodse religie. Maar het staat er ook niet helemaal los van. Dat zou de kerkelijke medeplichtigheid aan de Jodenvervolgingen door de eeuwen ontkennen. Ook al staat het anti-Judaïsme van de vroege kerk in een heel andere context, toch hebben latere antisemieten zich op zulke vroegchristelijke teksten beroepen. Zeker nu antisemitisme weer luid en duidelijk de kop opsteekt moet dit onze voortdurende oecumenische zorg zijn.

Zelf heeft Jezus niets op schrift nagelaten, nieuwe generaties gingen hun eigen vragen stellen

Vervangingstheologie

Nicea heeft de kloof tussen Joden en christenen inderdaad vergroot. Dat komt o.a. door de 'vervangingstheologie', die de kerk in de plaats van de synagoge stelde. De doop verving de besnijdenis, de zondag verving de sabbat, etc. Veel vroegchristelijke teksten werden anti-Judaïstisch geïnterpreteerd of zijn ronduit anti-Joods. Eusebius was geen Jodenhater. Hij had goede contacten met de Joodse gemeenschap van zijn woonplaats (Caesarea), maar hij was niet vrij van anti-Judaïsme. Hij kon niet weten, dat latere antisemieten zijn anti-Judaïstische uitlatingen voor hun moorddadige doelen zouden misbruiken. De kerk heeft ervan geleerd en probeert nu afstand te nemen van deze vervangingstheologie.

Helaas vermeldt Nicea de Joodse afkomst van Maria en van Jezus niet. Israël wordt ook niet genoemd

Zit er anti-Judaïsme in het Credo van Nicea?

Gelukkig niet. Volgens Nicea hebben niet de Joden Jezus gekruisigd, maar Pilatus. Dat is des te meer opmerkelijk, omdat Paulus Pontius Pilatus nergens noemt. Het feit dat het getuigenis van de oudtestamentische profeten in 381 in de tekst is opgenomen, betekent, dat men de Joodse Bijbel als het Woord van God handhaafde. Dat weerspreekt de anti-Joodse visie van Marcion (±85-160), die de wraakzuchtige oudtestamentische Schepper-God tegenover de liefdevolle God van het Nieuwe Testament stelde. Helaas vermeldt Nicea de Joodse afkomst van Maria en van Jezus niet. Israël wordt ook niet genoemd. Dat zijn dan weer minpunten.

Nee tegen antisemitisme

Laten we het komend jaar ons geloof vieren zoals uitgedrukt in Nicea, maar ons wel bewust van het feit, dat we in Israël geworteld zijn en dat we mogen geloven in de God van Abraham, Isaak en Jakob. Laten kerken begrijpen dat het geloof in de drie-enige God en in Yeshuah ha Maschiach (Jezus Messias; red), niet losgemaakt kan worden van Jezus' Joodse afkomst. Laten kerken opstaan en nee zeggen tegen antisemitisme en hun eigen superioriteitsgevoel opgeven. Mogen Joden en christenen doen wat goed is, en wat de Heer van ons verlangt: gerechtigheid doen, vrede liefhebben en in alle eenvoud wandelen met God. ●